

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת פקודי תשע"ו

© כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריאה

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

אלה פקודי בני ישראל (לח, א)

קדושים תתהלל". טעם השינוי לשון הוא לפי מדרגתם: "בפי ישרים" - הישרים המה מתפללים ומשבחים בפה, שנראה כלפי חוץ באופן גלוי לעין כל ולשמע כל אוזן, ומעליהם הצדיקים "בשפתי צדיקים" - בהצנע לכת ומשבחים רק בשפתיים. "ובלשון חסידים" - החסידים יותר צנועים ומשבחים ומהללים רק בלשון, "ובקרב קדושים" - הקדושים שהמה במדרגה גבוהה ויותר בהצנע לכת המה רק בקרב. כמו שכתוב (הושע יא) 'בקרבך קדוש'.

(מילין חדתין)

ככל אשר צוה ה' את משה (לט, לב)

כשהספיד מרן החפץ חיים את חתנו רבי צבי הירש לוינסון הביא את הפסוק הזה ושאל לכאורה ראוי היה להכתב כאשר ציוה ה' 'אותו', שכן בו דיבר הכתוב, אלא אצל משה רבינו לא היה קיים "אני", וממילא לא היה קיים גם "הוא", אלא שמצוי איזה יהודי בשם משה, שעשה כל מה שציוה ה' את משה זה....

(מובא בדרך שיחה)

אלה פקודי המשכן משכן העדת (לח, כא)

מובא במדרש (שמות רבה נא, ו): "ולמה עשה עמהם חשבון? הקב"ה יתברך שמו מאמינו, שנאמר (במדבר יב) 'לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא', ולמה אמר להם משה בואו ונעסוק במשכן ונחשב לפניכם? - אלא ששמע משה ליצני ישראל מדברים אחריו... ומה היו אומרים? רבי חמא אמר, היו אומרים: 'חמי קדל דבריה דעמרם', וחברו אומר לו: 'אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשירי?!' כשמע משה כך אמר להם: חייכם, נגמור המשכן אתן לכם כשבון, הוי 'ואלה פקודי המשכן'."

הנה נתבונן על מי מדברים כאן. מחד גיסא עומד משה רבנו, שהקב"ה המעיד עליו "בכל ביתי נאמן הוא", ומאידך גיסא עומדים חברות ליצנים, אפיקורסים, שפלים שבשפלים, שמתלוצצים על הגינותו של משה... וגם כלפיהם רוצה משה רבנו לקיים "והייתם נקיים", והוא מגיש להם חשבון על כל ההוצאות וההכנסות של מלאכת המשכן.

הוא מתחיל ומפרט: "כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש ויהי זהב תנופה תשע ועשרים ככר ושבוע מאות ושלושים שקל בשקל הקדש". זה הזהב שנכנס. להיכן הלך כל הזהב הזה? משה רבנו לא מפרט! לא מוזכר בפסוקים מה נעשה עם הזהב.

לכאורה קשה, הרי כל מטרתו של משה רבנו היתה להגיש חשבון. וכי זה נקרא חשבון? לפרט הכנסות מבלי לפרט הוצאות!?

השאלה מתחזקת לנוכח העובדה שלגבי ככרות הכסף משה כן מפרט את ההכנסות מחד גיסא, ולאן הכסף הזה הלך מאידך גיסא. מחד הוא אומר: "וכסף פקודי העדה מאה ככר ואלף ושבוע מאות חמשה ושבעים שקל בשקל הקדש", ומיד הוא מוסיף ומפרט למה שמש הכסף: "ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת. מאת אדנים למאת הככר, ככר לאדן. ואת האלף ושבוע המאות וחמשה ושבעים עשה וויים לעמודים".

גם לגבי הנחושת מפרט משה: "ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל", ומיד אחר כך "ויעש בה את אדני פתח אהל מועד ואת מזבח הנחשת וכו'".

מדוע אפוא לא מפרש משה מה עשו עם הזהב?

שמעתי ווארט טוב מאוד ליושב השאלה:

מי בקש פרוט? - ליצני הדור. ליצני הדור לא תורמים זהב, וכיון שלא תרמו זהב - אין צורך לתת להם פרוט עליו, ואילו אלו שכן נתנו זהב - לא נצרכו כלל לפרוט כלשהו! הם נתנו את הזהב עם "לב זהב" ולא התענינו כלל מה נעשה בו!

בספר אור החיים הק' כתב וז"ל: אומרו אלה לפסול כל מנינים שבעולם, כי כל מה שימנה אדם מקניינים המדומים אין מניינו מנין. ושמו מורה עליו - מה אתה מונה? אבל מנין זה עומד לעולם. והטעם: להיותו מנין המשכן המופלא אשר שכן שם אלוהי עולם עכ"ל.

החפץ חיים זצוק"ל היה אומר: אנשים רגילים לומר - כי כל הטפשים הם חכמים לעצמם. ואני אומר להיפך - כל החכמים הם טפשים לעצמם, כי האדם עמל ויגע כל ימי חייו לאסוף הון ולבנות בתים וכדומה, ע"ז נתן כל זמנו ומרצו, אבל זה לא לעצמו. "ועזבו לאחרים חילם" - כי לא במותו יקח הכל" ולדאוג לעצמו אין לו שכל - כי הרי אין מלוין לאדם לא כסף וזהב אלא תורה ומצוות ומעשים טובים בלבד עכ"ד.

אמרתי בדרך צחות: כתוב בפ' תשא - הקב"ה אמר למשה "פסל לך" ואמרו חז"ל: הפסולת שלך, מהפסולת נתעשר משה. לכאורה קשה - אם הקב"ה רצה להעשיר את משה לא היה לו ממקום אחר להעשיר אותו אלא מהלוחות? ועוד מהו המיוחד שבלשון פסל לך?

אלא, הקב"ה רצה ללמד לנו כי בשביל להיות עשיר לא צריך לעזוב את התורה, עם התורה יכול להיות עשיר, רק דבר אחד צריך האדם לדעת: שעשירות היא רק פסולת - והעיקר היא התורה. ולא לעשות מהעיקר פסולת ומהפסולת עיקר.

(דרכי מוסר)

ויתנו את הפעמונים בתוך הרמונים וגו' (שמות לט, כה).

מזה מסתייעי הרמב"ן לפרש שהי' הפעמוני' בתוך הרמונים ממש לא כפירש"י שהי' בין הרמונים אמנם מקרא שלאחריו מסייע לפירש"י דאמר פעמן ורמן פעמן ורמן, ולולי דמסתפינא הייתי אומר או"א דא"ח כי הי' פעמון בלא רמון ואח"כ רמון ופעמון בתוכו ואח"כ פעמון בלא רמון ואח"כ רמון ופעמון בתוכו וכן הי' על שולי המעיל סביב סביב והרמז עפ"י דאחז"ל [ערכין ט"ז]. שמכפר על לה"ר, ונ"ל דלאו דוקא המדבר רע על חברו אלא גם המדבר טוב על עצמו ומתפאר כך וכך עשיתי מע"ט היינו ממש כמו לה"ר על חברו ומי לנו גדול מנחמי נענש על אמרו זכרה לי אלהי לטובה [סנהדרין צ"ג ע"ב] ומכ"ש מי שאינו מתכוון אלא רק להתפאר, ע"כ הפעמוני' מכפרי' על לה"ר ורמונים עם פעמונים בתוכו מכפרי' על מלאי' מצות כרמון ומשמיעי' קול בחוצות. ועד"ז אמרתי רמז בפסוק פזר נתן לאביוני' צדקתו עומדת לעד [תהלים קי"ב] פי' כי בנתינת צדקה ישוב גם זה האיש המפאר עצמו שאפי' לנסות הקב"ה הותר [תעני' ט']. מכ"ש לפאר עצמו בזה וזהו פזר נתן לאביוני' פז"ר ר"ת פ'עמון ז'הב ר'מון פי' שמשמיע קול בנתינתו לאביוני' מ"מ צדקתו עומדת לעד.

(חתם סופר)

כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו (מ, לח)

האש שבערה מעל המשכן היתה מעליו גם ביום ולא רק בלילה - מסביר המהר"ל מוואלקאווישק - אלא שביום לא ראו אותה מפאת הענן שכיסה על המשכן ועל האש.

מכאן עלינו ללמוד, שאש ההתלהבות בעבודת ה' אינה צריכה להיראות כלפי חוץ, אלא להיות כמכוסה ולבעור בתוך הלב פנימה.

על פי זה מבאר רבי סעדיה גאון את הפסוק בשיר השירים (ב' יד) "יונתי בחגווי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמייעני את קולך" - כאשר "יונתי בחגווי הסלע" והאדם חבוי "בסתר המדרגה", מבקש הקב"ה "הראיני את מראיך השמייעני את קולך", שכן אוהב דוקא את עבודת ה' הנעשית בסתר, הרחק מעין רואים.

(ומתוק האור)

בספר 'מילין חדתין' מביא לבאר ברעיון זה את מה שאנו אומרים: "בפי ישרים תתרומום ובשפתי צדיקים תתברך ובלשון חסידים תתקדש ובקרב

הליצנים יקבלו פרוט מדויק על מה שהם נתנו, על הכסף ועל הנחושת, אבל לא על הזהב שלא נתנו...

(יחי ראובן)

מאוצרות המגידים

"בהעלות הענן"

הפרשיות אחרונות בספר שמות עוסקות במשכן ובכליו: תרומה ותצוה, ויקהל ופקודי. כי זה עיקר, וזו הפסגה. וכמו שכתב הרמב"ן בהקדמתו לספר שמות, שספר בראשית הוא ספר היצירה, הן יצירת העולם והן יצירת האומה, וספר שמות הוא ספר הגלות והגאולה. והגאולה לא הסתיימה ביציאת מצרים, כי עדיין היו גולים במדבר, בארץ לא להם. גם לא בכניסתם לארץ והתישבותם בה. הגאולה התממשה בקבלת התורה ועשיית המשכן, "כששב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה [לשכינה] (בראשית רבה מ, ח) ואז נחשבו גאולים. ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן, ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד".

נפלאים הדברים.

אבל לאורם, נשאלת שאלה.

הואיל וספר שמות הוא ספר הגלות והגאולה, והגאולה הושלמה בהשראת השכינה התמידית במשכן, שסמלה הענן, היה הספר אמור להסתיים בפסוקים: "ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן. כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם" (שמות מ, לה-לח). ברם, מדוע נוספו עד שני פסוקים באמצע: "ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם, ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו" (שם, לו-לז). זאת יש להשמיע בפרשת המסעות (במדבר ט). כאן המקום לומר שהענן שכן על המשכן, ותו לא.

והתשובה יסודית, ומחייבת כל כך!

בגמרא (שבת לא ע"ב) אמרו, שמלאכת סותר בשבת, היא כשותר על מנת לבנות במקומו (וברמב"ם הלכות שבת פ"א הי"א). ושאלו, שהרי מלאכות השבת נלמדות ממלאכות המשכן, ובמשכן סתרוהו בצאתם למסע כדי לבנותו שלא במקומו, בחניה הבאה. ותרצו: כיון דכתיב "על פי ה' [יסעו בני ישראל ועל פי ה'] יחנן" (במדבר ט, יח), כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. ובאורו, שמקומם היה היכן שרצון ה' שיהיו. ובכל מסעיהם לא היה להם אלא מקום אחד, המקום בו ה' רוצה שיחנו, מה לי הכא מה לי התם.

ומעתה, זו התשובה לשאלה. אימתי נחשבו גאולים, לא כשיצאו ממצרים, שעדיין היו במדבר בארץ לא להם, כדברי הרמב"ן. וגם לא כשנכנסו לארץ ישראל, שהרי גם ממנה גלו. הם נחשבו גאולים כשהשכינה שרתה ביניהם ומקומם הוא היכן שהשכינה, אחריה לכו ובעקבותיה יחנו!

ומה זה אומר לנו –

שאין לנו אלא רצון ה'. אין אנו מתפעלים את רצוננו, אין אנו הולכים אחר דעתנו. נושאים אנו עין אל הענן, שומעים לדעת תורה, וחוקרים מה אומרת ההלכה. רק לאורם נוסעים וחונים, רק לפיהם פועלים. ואז אכן גאולים, ובסיעתא דשמיא מצליחים.

ונספר –

בברייסק התלקחה מלחמת בחירות לועד הקהילה. מצד אחד נצבה רשימת היראים, שמעמדיה זכו לגבוי של הרב, מרן הגרי"ז מברייסק זצ"ל. מהצד האחר, מסטרא האחרת, רשימת פורקי העול שבקשו לבטל השגחת הרב על השחיטה ולבטל את הפנית תקציבי הקהילה, בין השאר, לתמיכת בחינוך התורני ובתחזוקת מקוה הטהרה. המערכה התנהלה בעיקרה באמצעות מודעות רחוב, פשקווילים, שהודבקו בעיקר על קירות בתי הכנסת, מקום כינוסם של היהודים, וכל צד ניסה למשוך אהדתם של ההמונים, פשוטי העם, ש בהצבעתם יקבע צביון הקהילה. שני הצדדים הדפיסו מודעותיהם בבית הדפוס היחיד בעיר. הלה היה המרויח היחיד מהתלהטות הרוחות, מהכרוזים וכרוזי הנגד. בגדר חובת ההשתדלות העביר המדפיס כל כרוז שהוזמן לצד שכנגד, שיכין תגובה הולמת ויגביר את גובה הלהבות.

הבחירות היו אמורות להתקיים במוצאי שבת. ביום חמישי ישבו הנציגים החרדיים בבית הרב, לסיכום המערכה. ספרו על ההשמצות וההכפשות נגדם, על מערכת השקרים והעלילות שנירקמה ועל ההסתה הפרועה כאילו נציגי החרדים מתעלמים ממצוקות ההמונים העמלים ואינם דואגים לרוחנתם ואת כל התקציב מפנים הם לענייני דת, בעוד שהרב דאג כל כך לכל יהודי והיה קשוב לכל מצוקה. כמה צדקה חולקה, כמה עזרה ומתן בסתר. ולהפך,

הלא הנציגים החלוניים ידועים בנהנתנותם, וידאגו רק לחוגם. הוחלט להדפיס מודעה מסכמת שתודבק בערב שבת בפתחי כל בתי הכנסת, תעלה על נס את פעילותם המסורה של העסקנים החרדיים ודאגתם לצבור הרחב ורוחתו, ותוקיע את ארחות חייהם ונהנתנותם של המעמדים האחרים. נסחו את המודעה שעברה את בקרתו המדוקדקת של הרב, אבל בקש שלאחר שתודפס תובא בפניו לראות האין בה טעויות ושגיאות, כי זו המודעה הגורלית שתכריע את המערכה.

בשעת לילה מאוחרת נמסרה המודעה לבית הדפוס.

שעה לאחר מכן, נמסר העתק למפלגה היריבה.

איזו סערה עוררה! דוקא משום שכל מילה בה אמת, דוקא משום שהרשימה כל כך בטיעוניה. החליטו שההגנה הטובה היא ההתקפה. הגיבו על סעיף אחר סעיף בלשון בוטה, בנאצות והשתלחויות. פגעו בנציגים אישית, ולא פסחו אף על הרב. פנו אל הרבדים האפלים ביותר שבנפש האדם, באשמורת הבוקר מסרו את מודעתם לבית הדפוס.

והדפוס, באותם ימים, נסדר באותיות עופרת יצוקה. אות אחר אות שובצה במלקחיים. בעבודת כפיים איטית ומיגעית. ככל שהתארך הנוסח, התאחרה העבודה. ועכשיו, שהיה עליו לסדר ולהדפיס שתי מודעות מרובות מלל, ארך הדבר שעות ארוכות. הכלל, בשעות אחר הצהריים של ערב שבת נמסרו המודעות למזמינים, שמיהרו איתן אל הרב מברייסק. הציגו בפניו מודעה לדוגמה.

"היכן כולן", שאל.

מדוע צריך את כולן, כדי לאשר די במודעה אחת. אבל דברו היה לחוק.

שטחו על השולחן את ערמת המודעות.

גחן וקרא בתשומת לב, שורה אחר שורה. סיים, והביע שביעות רצונו: "זעייער גוט! טוב מאד!"

פני העסקנים זרחו.

גחן שוב, ואסף את ערמת המודעות. פנה עמה אל החדר הפנימי, ויצא אליהם בידיים ריקות.

נדמהו. מה זאת?

הסביר: "המודעות נפלאות, מתומצתות בבהירות, משכנעות בעליל. אבל השעה מאוחרת. וכשתשלחו נערים משולהבים להדביקן על כתלי הכנסת עלולים הם לגלוש מבלי משים מעבר לשקיעת החמה ולהכנס לספק חלול שבת. לכן החלטתי לגנוז!"

"אבל בלעדן, נפסיד את המערכה!" קוננו העסקנים.

השיבם הרב: "הכתוב אומר: סוס מוכן ליום מלחמה, ולה' התשועה (משלי כא, לא). כלומר, התוצאה ממרום, אלא שעלינו מוטלת חובת ההשתדלות. ואם כרוכה היא בספק איסור, לא זו ההשתדלות אודותיה נצטוינו!"

הציע אחד: "ניתן לגוי להדביק את המודעות. כדאי הוא בעל ה"עיטור" לסמוך עליו, להתיר אמירה לנכרי לצורך מצוה דרבים" (באורח חיים רעו ס"ק כה).

אבל הרב מברייסק היה כצור חלמיש, והפרנסים יצאו מלפניו בידיים ריקות, תרתי משמע. בתחושה שהמערכה אבודה. שהרי למשכילים ולחילונים אין כאלו עכבות, והם יכבשו את הזירה.

ואכן, חששם התאמת. כתלי בתי הכנסת השחירו ממודעות הענק של החילוניים, שהשיבו בשצף קצף להאשמות החרדים. אותן האשמות שלא פורסמו, כיון שהרב גזר את המודעות שהוכנו. המוני היהודים שעלו לקבל את השבת עצרו וקראו את המודעות המתלהמות, את הביטויים הפוגעים והגדופים הזולים ולא הבינו על מה יצא הקצף, מדוע לתקוף כך ולהשמיץ בפראות, הניסוח הזול והירוד, ההשתלחות הפרועה חסרת הרסן, קוממה –

אילו היו המודעות מודבקות, היו קוראים אותן מערכה מול מערכה, ומבינים שאין זו אלא תגובה, גם אם חסרת טעם ורמה. אבל עתה, נתפסה ההשתלחות התקפה מרושעת וזדונית, פוגעת ומקוממת, והיתה לשיחת היום. כמחאה נגדה, הצביעו המוני יהודי בריסק ברוב גורף בעד רשימת היראים המותקפת, שזכתה ברוב עצום.

"רואים אתם", אמר הרב מברייסק, "אין מרויחים מעברה, ולה' התשועה!"

הרב מברייסק על פי ה' נסע ועל פי ה' חנה, על פי ה' פעל ועל פי ה' נמנע מפעולה – וזכה! כמה מחייבים הדברים כל אדם ואדם!

(והגדת)

"אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה..." (לח, כא).

טהורות בתכלית, לשם שמים, מבלי תערוכות מחשבה זרה כלשהי, דיינו, שאפילו חוטבי העצים למבנה וכיוצא בהם, היו פועלים אך ורק מתוך מחשבות טהורות, ולא מתוך נגיעות אנוכיות כלשהן – באותו בית כנסת אפילו תפילה אחת לא היתה יכולה להיאמר שלא בכוונה. הטהרה שביצירה חייבת לתת את אותותיה בקדושה שתשרה במקום.

מאליו מובן שדברים שהם נכונים בקשר לבניין כל מקדש מעט, נכונים פי כמה ביחס למשכן, שכל שלבי עשייתו התבצעו בידי גדולי קדושי ישראל, ובמחשבות קודש שלא היה בהן שמץ זרות.

בהתאם לכך אמנם זכו ישראל שהמשכן יצא לא רק כלול בהדרו, אלא ששרתה בו השכינה בצורה גלויה, וגם בסופו לא נפל בידיים זרות. עמדו ליצירה זו זכות וקדושת יוצריה וזכות מעשיהם, שהתבצעו במירב השלימות (עפ"י "מראש צורים" ח"ב).

מדוע דחה הגר"א הצעה להקמת ישיבה?

בספר "אבי הישיבות" מובא מעשה נפלא: שעה שביקש הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, לייסד הישיבה בעירו, וכבר נמלך ושקל את כל צדדי הרעיון והשלכותיו, פנה כהרגלו לשאול בעצת האורים-ותומים, אצל הכהן הגדול שבימיו, מורו ורבו, הגאון רבי אליהו מוולנא.

הוא פרס בפניו את פרטי השאלה, מנה והזכיר את נקודות התורפה של הדור, עניינים ידועים בעיקרם, שכבר התריעו עליהם בפומבי, וכתשובה ופתרון הציע להם את הקמת הישיבה. צורך השעה מחייב את ייסוד הישיבה, סבר רבי חיים, שכן זו תהווה תריס בפני הרוחות החדשות, ותעמיד דורות של מנהיגים ממשיכי מורשת. הוא דיבר בהתלהבות ובהתפעלות על סגולת הרעיון ומעלותיו, וציפה לתשובתו, הוראתו, האם להקים את הישיבה אם לאו.

אך הנה נכונה לו הפתעה. רבו המובהק, שכל שאלה גדולה וקטנה בסוגיות הכבדות והחמורות ביותר הכריע על-אתר, כמעט בטרם שסיים את שאלתו, נשאר הפעם שקוע בשתיקתו ולא הגיב. רבי חיים הבין אל-נכון כי לא היתה זו שתיקה כהודאה, ושב על עקבותיו, אל הישב ואל תעשה'.

עברו ימים, חלפו חודשים, אך הרעיון הנאצל שכל-כך כבש את ליבו, לא חלף ולא נגזו. אדרבה, ככל שרבי חיים הפך בו והפך בו יותר השתכנע כי הכל בו. מצוקות השעה לא נעלמו בכדי, ונפשו הסוערת לא שקטנה באחת. הגיע היום, יש אומרים כעבור שלוש שנים, ורבי חיים שוב עומד אצל רבו, מבקש אישור לתוכניתו החדשנית. ככפעם הראשונה כך גם בפעם הזאת, עוד הוסיף להטעים, ולהביר, וכמה מעלות טובות ונכבדות מנה לזכותה רעיון שהגה.

והגר"א הסכים...

מובן שרבי חיים לא הופתע מן התשובה, שאלמלא ציפה וקיווה לה לא שב וניסה את ההצעה באוזניו, ובכל זאת תשובת הגר"א לא הניחה את דעתו. – מעיקרא מאי קסבר והשתא מאי קסבר – אזור הגר"ח עוז ושאל כמתמיה. ממה נפשך, אם גוף הרעיון פתרון טוב הוא, מדוע נפסל בראשונה, ואם פסול היה מעיקרו, הכיצד הוכשר איפוא באחרונה?

"רעיון נעלה ונשגב ככל שיהיה" – - הבהיר לו הגר"א את השקפתו, תשובתו – "אם יתערב בו שמץ של מחשבה זרה עלול הוא לכישלון מראשיתו. כאשר באים לייסד מקום תורה וחסד בכוונת ה'לשמה' – כמו-כן יחסר ויגרע גם בהצלחת המקום. בביאתך הראשונה גילית מחשבותיך בהתפעלות ובהתלהבות יתירה. חששתי שמא נגיעה כל-שהיא מקנת אי-שם בליבך, ופוגעת בכוונת הלשם שמים, ולא יכולתי להסכים. מה שאין כן עתה, שבאת והרצת דבריך בניחותא וביישוב הדעת, כעומד מן הצד, הכרתי בך שלשם-שמים בלבד נתכוונת. מעתה לא אך מעשיך רצויים כי גם כוונתך רצויה, לפיכך נדון העניין להצלחה".

כנסיה לשם שמים – סופה להתקיים

"רבי יוחנן הסנדלר אומר: כל כנסיה שהיא לשם-שמים – סופה להתקיים; ושאינה לשם-שמים – אין סופה להתקיים" (אבות ד, יא).

מה חידש לנו ר' יוחנן הסנדלר בדבריו, הרי כל דבר שאינו לשם-שמים אין לו קיום?

מבאר הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצוק"ל (דרשות "שבט הלוי" שער (טז):

לא ניתנה תורה למלאכי השרת כי אם לבני אדם, בעל נגיעות, אשר אף אם רוצים לעשות לשם שמים – היצר הרע נלחם בהם ומפגל מעשיהם.

אולם ביכולתו של האדם להקדים רפואה למכה: בתחילת כל פעולה, בתחילת כל כנסיה שהיא לשם שמים יודיע ויכריז שמטרת הדבר היא לשם שמים, כך יסתלק בתחילת הפעולה את המחשבות הזרות. ואז גם אם באמצע יצליח היצר הרע להסיח את דעת העושה מהלשם-שמים – מכל

"משכן העדת – ספר מעלות זה המשכן שבשבילם היה ראוי להיות נצחי ושלא יפול ביד אויבים... שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכלו מיוחסים לצדיקים שבדור, ולכן שרתה בו שכינה במעשה ידיהם ולא נפל ביד אויבים... אבל מקדש שלמה... [ו] בית שני שלא היה בו אחד מכל אלה תנאים – לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים..." (ספורנו, שם).

"טוב אחרית דבר מראשיתו" (קהלת ז, ח) – "טוב אחרית דבר – בזמן שהוא טוב – מראשיתו" (חגיגה ב ע"א).

את העובדה המופלאה הבאה מספרים רבותינו בגמרא (בא מציעא פה ע"ב):

"כשהיו מתנצחים זה עם זה רבי חנינא ורבי חייא (על איזה עניין) אמר לו רבי חנינא לרבי חייא: 'וכי אתי את המתקוטט? – חס ושלום אילו נשתכחה תורה מישראל הייתי מחזיר אותה מפילפולי'. אמר לו רבי חייא לרבי חנינא (בתשובה לכך): 'וכי אתי אתה מתקוטט? – שאני עושה שהתורה לא תשתכח מישראל כל עיקר! מה אני עושה? אני הולך וזורע זרעוני פשתן, וקולע מהפשתן שגדל רשתות ומכמורות, ואני צד בהם צבאים, ומאכיל את בשרם ליתומים. ואני מכין מגילות קלף מעורותיהם, וכותב תורה על מגילות אלו. ואני עולה לעיר שאין בה מלמדי תינוקות, ומלמד חמשה ילדים חמשה (על חומשי תורה, חומש אחד לכל אחד מן הילדים, ואני מלמד ששה ילדים (על פה) ששה סדרי משנה, סדר אחד לכל אחד מהם, ואז אני אומר להם, (בינתיים) עד שאלך לעיר ואחזור שוב לכאן, למדו זה את זה מקרא, ולמדו זה את זה סדרי משנה (שכל אחד מן הילדים ילמד את חבריו את החומש או סדר המשנה שלימדתי), ובכך עשיתי שמובטח תורה שלא תשכח מישראל.

"לזה התייחס רבי באומר: 'כמה גדולים (הם) מעשי חייא!'"

והדברים תמוהים ביותר: וכי עד כדי כך נשתכחה תורה מישראל, עד שלא נמצאו לו לרבי חייא חמשה חומשים מזומנים הכתובים מכבר? ואם נניח שרבי חייא ביקש לכתוב אותם חומשים על מגילות קלף בקדושה, הן יכול היה לכל היותר לקנות עורות מוכנים ולעבד אותם 'לשמה', ולכתוב עליהם את דברי הקדושה בקדושה ובטהרה. כל הטורח שקדם לעיבוד – כזריעת הפשתן, קליעת הרשתות, צידת הצבאים וכיוצא בזה – לשם מה נועד? כלום לא טוב היה לו לנצל את זמנו היקר לתורה עצמה, ללמוד וללמד?

משכן העדות – חותם הלשמה

האמת היא כי לא רק יצירת המשכן היתה כולה חתומה בחותם ה"לשם שמים" הטהור, אלא אפילו גביית הכס ושאר החומרים שהוצרכו לבניין, צריכה היתה להיעשות מתוך כוונה טהורה זו. זוהי הסיבה שהתורה צוטה שחכמי הלב יתעסקו לא רק בעשיית המשכן וכליו, אלא גם בניצוח על מגבית החומרים למשכן. בפירושו העידה כך התורה (שמות כח, ה): "והם יקחו את הזהב וכו'" (עיין בפירושו ה"ספורנו", שם. בזה).

המלבי"ם מבאר שהתואר "משכן העדות" (בתחילת הפרשה) מלמד שהמשכן עצמו העיד בעדות ברורה שכולו נעשה באמונה, מבלי שמץ שלמעל או גניבה. העובדה שלאחר שישאל זכו להשלים את הקמת המשכן, אכן ירדה השכינה לשכון בתוכו, והיא העידה כמאה עדים שכל מלאכת המשכן התבצעה בשיא ההידור והשלימות, שאלמלא כן היה בלתי אפשרי שהשכינה תשרה בו בצורה נשגבה כל כך.

כך גם נאמר בתורה בפתח הצווים אודות בניין המשכן. על ההקמה עצמה נאמר: "ועשו לי מקדש", ופירש על כך רש"י: "ועשו לשמי בית קדושה". אולם לא רק הבניין חייב היה להיבנות לשמו של מקום, אלא גם הרמת התרומה היתה צריכה להתבצע כן, כפי שנאמר (כה, ב): "ויקחו לי תרומה", דהיינו "לי – לשמי" (בפירושו של רש"י, שם). נמצא שלמן הצדע הראשוני ביותר, כל מלאכת המשכן חייבת היתה להתבצע לשם שמים.

יצירה שכל כולה נוסדה על טוהר כוונות של קדושי עליון, פשוט שתקבל תוקף מיוחד במינו.

הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל הוסיף בענין זה ראייה מספר שמואל-א (טז, א). לאחר שנדחתה מלכות ישראל משאול, אמר ה' לשמואל הנביא: ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך".

ונדרש בילקוט (רמז קכד): "שיה אמלך לשמי, שבכל מקום שנאמר לי קיים לעד ולעולמי עולם". והילקוט בהמשך הדברים מונה כמה דברים שנאמר בהם לי – בכהנים, בלויים, בזקנים, במקדש.

ביאור הדברים: בכל מקום שנאמר בו 'לי' היינו 'לשמי' – לשם ה'. ודבר הנעשה לשם הקב"ה קיים לעולם!

בשם הגר"א מוולנא נמסר שאמר שאילו היו בונים בית כנסת במחשבות

"הזמנה מילתא", וכבר משעה שעבדה האדם וזימנה לכך, חלה בה מתנה קדושת ספר תורה, והיא אסורה לשמש לעובדין של חול. ואם לא נצטרף לעיבודה מחשבת לשמה, אין לנו בה אלא מה שהיא – עור בהמה גסה – ואינה כשירה לכתובת ספרים.

נמצאנו למדים, שבדברים שבקדושה, "המחשבה תחילה", היא תנאי קודם המעשה. ועוד יותר, היא עצם מעצמיו של קדושת החפץ. בניגוד למעשים של חול, בקדשים – כלי המעשה ממליכים את עצמם את כלי הדעת! והמחשבה של שעת עשייה, היא-היא שקובעת את צורתו הרוחנית של החפץ. יסוד הלשמה, הוא היכללות והידבקות המחשבה גופו של החפץ.

ומעצמך אתה למד, שאף אם נעשו ההכנה וההכשרה כדנים, עד שתהא ראויה הקדושה לחול ה- הרי תוקפה, צורתה ומתכונתה של הקדושה, משתנית ומתגבשת, לובשת ופושטת צורה, כפי שיעור מעלת האדם, ותוקף הלשמה' שלו בעת העשייה; כפי איכות ההכנה, וכשיעור שהיה רצון הנפש דבוק בו ית' בעת המעשה – כך יהיה החפץ ראוי ומוכן להשראת קבלת הקדושה.

מענה שבים אנו למעשה המוצב בראש המאמר העוסק במעשיו הגדולים של רבי חייא, ונדרשים אנו לפרוע את חובנו. שאלנו, מדוע הקפיד רבי חייא לזרוע בכוחות עצמו פשתן ממנו קלע רשתות, בעזרתם צד צבאים, שמעורותיהם עיבד קלף, שעליו כתב חמשה חומשי תורה. מדוע נמנע מלקנות רשתות מוכנות, או עורות מוכנים מן השוק. וכי לא חס על זמנו ויקר בו יכול היה לפעול גדולות ונצורות, מאשר להתעסק בזריעת פשתן וציצת צבאים?

אך לאור היסודות הנ"ל המושתתים על אדני תורתם של בעלי המוסר וגדולי ישראל יובנו הדברים היטב.

המהרש"א מאיר את עינינו ומסביר מה היו מניעיו של רבי חייא:

"...שכל מעשה הזה לתורה הוא בתחילה לשם-שמים. כי אילו קנה בהמה לעורה, היה בו מצד המוכר שיתוף דבר-אחר, אבל מתחילת גידול הכותנה היה לשם תורה ולמצוה..."

נפלא ממנו!

עד כדי כך!... משום שאם יתערב איזשהו גורם, אפילו עקיף, אפילו רחוק שברחוק, אם יחסר חסרון כל שהוא בדבקות ל"שם שמים" – כבר פגומות ההכנו, כך באין ערובה בטוחה להצלחה בלימוד. [וכפי שנוכחנו לראות מהמעשה הנ"ל עם אלישע בן אבויה שיצא בסוף ימיו לתרבות רעה, למרות גדולתו בעקבות הכוונה הלא זכה והלא טהורה של אביו, כשהפרישו ביום מילתו לתורה...].

הוא שאמרנו: "טוב אחרית דבר – מראשיתו".

(בנועם שיח)

בדרך הדרוש

לנעץ סוף הפרשה לפרשת שמות ראיתי בזה קצת עם הוספה מנני, בפירוש הקרא בשלח (י"ג, כ"א) וחי' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה, על פי מה שאיתא בברכות (ג"ד). כשם שמברכין על הטובה כן מברכין על הרעה, דאותו שם הרחמים בעצמו הוא אחד כמו שכתוב בתהלים (קט"ז, י"ג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא היינו רחמים, וכמו כן כתיב [שם פסוק ג - ד] צרה ויגון אמנא ובשם ה' אקרא גם כן שם הו"ה שהוא רחמים, ובכל עת הן בעת טוב והן בעת רעה ח"ו יתחוק עצמו בה' הרחמים להאמין כי חסדי ה' לא תמנו:

וזה שנאמר וחי' הולך לפניהם יומם, היינו אותה השם הרחמים שהיה עמם בעת הטובה לנחותם הדרך, הוא המרומו ביום וחושך גלות המכונה לילה. ובתמיד (ל"ב ע"ב) כל העוסק בתורה בלילה שכנה כנגדו, הצלחה נקרא יום וצרות לילה, ואם עוסק בתורה בעת גלות שכנה כנגדו ולא ימוש עמוד הענן יום ועמוד האש לילה, בעת הצלחה צריך ליזכר כי יש עננים ובעת צרה לא יתיימש ויהיה לו אמונה שעוד יאיר לו הצלחה:

וזה פירוש כי ענן ה' על המשכן יומם בעת הצלחה, מתיימש שאל יחשוך בענן, ועמוד האש לילה בעת חשכת לילה יבטח בה', זה יהיה תמיד לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם בגלות:

(פרדס יוסף)

וכיום הפרשה אחרי שמסיים כל עבודת המשכן, והיה תיקון על מעשה עגל והיה עדות שנמחל עונם, ובבינה לעתים [דרוש ס"ט ד"ה והיסודות] כתב התיקון היה

ואם כן, "כל כנסיה שהיא לשם-שמים" בתחילתה – סופה להתקיים לשם-שמים, אף אם באמצעה היה הפסק.

כן נהג גם רבי נחמיה בן הקנה, שבכניסתו לבית המדרש התפלל תפילה קצרה (ברכות כח ע"ב).

מדוע נערים בני-טובים מתקלקלים?

הגה"ק בעל ה"בני יששכר" (בספרו "אגרא דפרקא" אות קכו) תמה בשם הרה"ק ר' מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל, על פשר העובדה שלעיתים ניתן לפגוש בילדים, שבעודם רכים בשנים הם מתמידים בתלמודם בבית רבם, גם מתפללים בכוונה ומיישרים אורחותיהם, והנה משעה שהם גדלים ומתבגרים כאילו הם משנים את עורם לבלי הכר. לצערנו, תופעה מוכרת וכואבת ללא ספק.

מלבד השוני הקיצוני המעורר פליאה, התמיהה רבה עוד יותר לאור מה שידענו כי הבל פיהם של תינוקות של בית רבן הוא הדבר הטהור ביותר שמצוי בעולמנו ועליו עומד העולם, ואם כן מדוע הבל טהור זה שאין בו חטא אינו מציל אותם מלחטוא? הרי מקולבנו שמצוה גוררת מצוה, ומדוע המצוות שעשו בצעירותם, אינן מזכות אותם בסייעתא דשמיא, שיוכלו להתמיד בדרגתם הרוחנית?

השיב על כך הרה"ק מרימנוב, שהסיבה לתופעה זו היא – משום שאבותיהם של אותם נערים עסקו במשא ובמתן שלא באמונה, ונמצא שבממונם התערב גם ממון של גזל. כיון שאותם ילדים ניזונו ממאכלים שנקנו מממון שלא היה נקי מעוון גזל, מאכלם לא היה בתכלית הטהורה, ועל כן נולדו בהם תאוות ומידות רעות, שבסופו של דבר הטו אותם מדרך הישר!

מעשיו הגדולים של ר' חייא

"סוף מעשה – במחשבה תחילה". אין אדם בר-דעת עוסק בעבודות שאין להם תכלית, אפילו בעובדין דחול. אבל מחשבת יעד התכלית המקופלת בגנזי הרהוריו בעת העשייה, אין לה יד ותפיסה בעצמו של מעשה. התוכניות, ההכנות וההכשר, אינם משנים כלום ואין להם תוצאות מורגשות, בעצמו של חפץ.

ובנוסף להאמור לעיל יש להעמיק: שולחן שיצרו נגר, אין בו חילוק אם עשהו כדי לשמש מצע לאכילה ושתייה, או שהתקינו על מנת שישמש עמוד לתלמוד תורה. רק הכישרים וההתמסרות שהשקיע האומן בשעת המלאכה, הם אלו שמעצבים וקובעים את דפוסו הגשמי.

שונים הם הדברים מן היסוד בחפצי שמים. ושורש הדברים נעוץ בתורת "לשמה" האמורה בחפצים של קדושה. חוטין של ציצית שנזרו במכונה, אבל לא נשזרו לשמן – הריהו כשאר חוטי צמר בעלמא, ואינם כשרים למצוות ציצית. יריעה שעובדה לשם קדושת ספר תורה, נעשית מוכנה ומוכשרת שיכתוב עליה ספר תורה, ולקבל תחולת קדושתה. ולא עוד, אלא שאף

אלה פקודי המשכן

בפסוק הקודם וכל יתדות המשכן סביב נחושת וסמך ל"י אלה פקודי המשכן משכן העדות איתא בילקוט למה היו יתדות המשכן של נחושת ולא של ברזל משום דברזל מרמו על אדם ומשכן עתיד ליחרב ע"י אדום לכך לא רצה לרמו שיחרב בית המקדש ע"י אדום, ואיתא ברש"י למה נאמר כפל לשון משכן משכן רמו שתמשכן בשני חורבנין על עונותיהם של ישראל והא"ש וכל יתדות המשכן נחושת ק"ק קושיית הילקוט למה לא ברזל וצ"ל שלא רצה לרמו שיחרב ע"י אדום וקשה מנ"ל שיחרב ולכך אמר אלה פקודי המשכן שנתמשכן שני פעמים ודו"ק:

(מדרש יונתן)

ויכרך אותם משה

רש"י: ויהיה נועם וכו' והוא אחד מאחד עשר מזמורים (ל"ט, מ"ג). וקשה מה בעי רש"י בזה. ומחאתי הרב הגאון האב"ד ק"ק מווגיערש בעל המחבר ספר נוה שלום אמר דאיתא במדרש תהלים [צ, ד] י"א מזמורים שאמר משה בטכסיס של נבואה אמרו, ולמה לא נכתבו בתורה אלא אלו דברי תורה ואין מפסיקין בין דברי תורה לדברי נביאים עכ"ל, והיה קשה לרש"י אם משה רבינו אמר ויהי נועם כו' אם כן למה לא נכתבה זאת בתורה, לכן מתייר דהוא מן אחד עשר מזמורים על דרך נבואה ואין מערבין דברי תורה בדברי נבואה, ודפח"ח.

(פרדס יוסף)

כי ענן ה', (ב' ל"ח).